

УДК 347.95(477):004.738.5
<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-254-260>

<https://orcid.org/0000-0003-2636-0509>

Муляр Галина Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор
старший викладач циклової комісії юридичних дисциплін
Київський професійно-педагогічний фаховий
Коледж імені Антона Макаренка
Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1223-5881>

Хом'яченко Світлана Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Вінницький торговельно-економічний інститут Державного
торговельно-економічного університету
Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0008-7703-183X>

Фур'яка Ярослав Анатолійович,
викладач циклової комісії
юридичних дисциплін
Київський професійно-педагогічний фаховий
Коледж імені Антона Макаренка
Київ, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Анотація. У статті досліджується електронне правосуддя як інструмент реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів України в умовах цифрової трансформації публічної влади. На основі аналізу конституційних засад гласності судового процесу, положень Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», актів щодо функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи й підсистеми «Електронний суд», а також європейських стандартів e-justice з'ясовано зміст і функції принципу транспарентності в адміністративному судочинстві.

Показано потенціал електронних сервісів (електронний документообіг, автоматизований розподіл справ, електронний кабінет учасника, дистанційна участь у засіданнях, відкритий доступ до судових рішень) для забезпечення відкритості, підзвітності, передбачуваності та простежуваності судової діяльності. Водночас наголошено на обмеженнях і ризиках: цифровій нерівності учасників процесу, непрозорості алгоритмів автоматизованих рішень, загрозах кібербезпеці та складнощях балансу між відкритістю й захистом персональних даних.

Зроблено висновок, що без концептуального закріплення транспарентності як галузевого принципу адміністративного судочинства, кодифікації правового режиму електронного правосуддя та інституціоналізації моніторингу прозорості електронні сервіси залишаються фрагментарним елементом модернізації правосуддя.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення моделі електронного правосуддя з урахуванням європейських стандартів відкритості та етичних орієнтирів застосування цифрових технологій у судових системах.

Ключові слова: електронне правосуддя, електронний суд, транспарентність, адміністративні суди, гласність судового процесу, e-justice, відкритість судової влади.

Abstract. The article examines electronic justice as an instrument for implementing the principle of transparency in the activities of administrative courts of Ukraine amid the digital transformation of public governance. Based on the analysis of the constitutional foundations of the publicity of judicial proceedings, the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, the Law of Ukraine “On the Judiciary and the Status of Judges,” regulations governing the operation of the Unified Judicial Information and Telecommunication System and the “Electronic Court” subsystem, as well as European e-justice standards, the study clarifies the content and functions of the transparency principle in administrative adjudication.

The article highlights the potential of electronic tools—electronic document management, automated case allocation, the participant’s electronic cabinet, remote participation in hearings, and open access to judicial decisions—to ensure openness, accountability, predictability, and traceability of judicial activity. At the same time, it emphasizes the limitations and risks associated with digital inequality among participants, the opacity of automated decision-making algorithms, cybersecurity threats, and the challenges of maintaining a balance between openness and the protection of personal data.

It is concluded that without the conceptual consolidation of transparency as a sectoral principle of administrative procedure, the codification of the legal regime of electronic justice, and the institutionalization of transparency monitoring, electronic services remain a fragmented component of justice modernization. The article proposes directions for improving the national model of electronic justice, taking into account European standards of openness and ethical benchmarks for the use of digital technologies in judicial systems.

Keywords: electronic justice, electronic court, transparency, administrative courts, publicity of judicial proceedings, e-justice, openness of the judiciary.

Постановка проблеми. У сучасних умовах цифрової трансформації публічної влади питання забезпечення транспарентності діяльності адміністративних судів набуває особливої актуальності. Електронне правосуддя, запроваджене в Україні як елемент системної модернізації судової влади, має потенціал стати дієвим інструментом підвищення відкритості, підзвітності та доступності судочинства. Воно охоплює широкий спектр цифрових сервісів – від електронного документообігу та автоматизованого розподілу справ до відеоконференцій, електронних кабінетів учасників процесу та відкритих реєстрів судових рішень.

Проте, попри нормативне закріплення та поступове впровадження таких інструментів, їхня здатність реально забезпечувати принцип транспарентності часто залишається фрагментарною. Наявні технічні обмеження, нерівномірність цифрової інфраструктури між судами, проблеми кібербезпеки, недостатня інтегрованість платформ, а також обмежений рівень цифрової грамотності учасників процесу створюють істотні бар’єри для повноцінного функціонування електронного правосуддя. У науковій та практичній площині досі не сформовано цілісного аналізу того, наскільки електронні сервіси адміністративного судочинства фактично підсилюють прозорість, чи, навпаки, породжують нові ризики для реалізації цього принципу.

Невирішеним також залишається питання узгодженості національної моделі електронного правосуддя з європейськими стандартами відкритості та цифрового врядування, зокрема рекомендаціями Ради Європи щодо «electronic justice», вимогами до прозорості судових процедур та захисту персональних даних. Це створює потребу в комплексному доктринальному дослідженні електронного правосуддя як концептуальної конструкції та як практичного інструмента забезпечення транспарентності в діяльності адміністративних судів.

Таким чином, виникає наукова проблема: попри нормативне закріплення і практичне застосування механізмів електронного правосуддя, їхній реальний вплив на прозорість адміністративного судочинства не отримав належного теоретичного осмислення й системної оцінки. Вирішення цієї проблеми є необхідним для формування ефективної моделі цифрового правосуддя, здатної забезпечити високі стандарти відкритості, довіри та підзвітності судової влади в Україні.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному правознавстві принцип транспарентності державної влади є предметом тривалих і різнобічних наукових дискусій. Попри значну кількість досліджень, єдиного концептуального підходу до його сутнісного наповнення досі не вироблено. У межах аналізу транспарентності судової влади українські науковці зосереджували увагу на різних аспектах цієї проблематики. Зокрема, І. Верба визначав базові засади прозорості, О. Овсяннікова розглядала організаційні механізми її практичного забезпечення, О. Абросімова досліджувала рівень інформаційної доступності судових інституцій, а Е. Афонін і О. Суший – транспарентність як інструмент комунікації між державою та громадянським суспільством і як правовий режим відкритості діяльності судової гілки влади.

Аналізуючи відкритість державної влади, Є. Тихомирова підкреслює, що прозорість управлінських процесів набуває реального змісту лише за умови активної участі громадян у виробленні та прийнятті рішень. За відсутності такої участі суспільство схильне сприймати дії влади як неефективні та корупційно вразливі [1, с. 40]. Наукові позиції Л. Наливайко, М. Романова та О. Кошової свідчать про тенденцію вузькоспеціалізованого використання терміна «транспарентність», насамперед у документах ОБСЄ та практиці Європейського суду з прав людини, де його зміст ототожнюється з відкритістю та публічністю державних інституцій [2, с. 28].

У низці досліджень, зокрема у працях Л. Наливайко та В. Олійника, транспарентність судової влади структурується на три взаємопов'язані елементи: забезпечення вільного доступу до інформації про організацію роботи судів; відкритість конкретних судових процесів; доступність відомостей про діяльність органів суддівського самоврядування [3].

Вважаємо, що запропонована Л. Наливайко та В. Олійником трикомпонентна структура транспарентності судової влади є методологічно виваженою, але водночас потребує певного розширення з огляду на сучасні виклики цифровізації. Виділення доступу до інформації про організацію роботи судів, відкритості конкретних судових процесів та прозорості діяльності органів суддівського самоврядування дійсно охоплює «скелет» інституційної транспарентності. Проте в умовах електронного правосуддя усе більшого значення набувають щонайменше два додаткові виміри: по-перше, зрозумілість (user-friendly) подання інформації, простота пошуку рішень, логічність інтерфейсів електронних сервісів), по-друге, прозорість алгоритмів – автоматизованого розподілу справ, електронного документообігу, електронної комунікації з учасниками процесу. Інакше кажучи, сьогодні недостатньо лише забезпечити формальний доступ до інформації про суди та їхні органи – необхідно гарантувати прозорість «цифрової інфраструктури» правосуддя, через яку ця інформація генерується, обробляється й доводиться до суспільства. Саме поєднання трьох класичних елементів, про які пишуть автори, з вимогами до відкритості цифрових процесів (алгоритмів, даних, технічних рішень) здатне сформувати сучасне, субстанційне розуміння транспарентності судової влади.

О. Овсяннікова акцентує на тому, що інформування населення про діяльність судових установ та зміст ухвалюваних рішень потребує комплексного застосування спеціальних засобів і методів, здатних забезпечити повноцінну реалізацію принципу відкритості [4, с. 229].

Конституція України в статті 129 закріплює серед основних засад судочинства гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, а також відкритість судових рішень [5]. Ці положення знайшли подальший розвиток у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Кодексі адміністративного судочинства України, де принципи відкритості та публічності судового розгляду деталізуються як елементи ширшої концепції транспарентності функціонування судової влади.

Цифровізація публічної влади, запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, системи «Електронний суд», практики відеоконференцій, онлайн-кабінетів та електронного обміну процесуальними документами істотно змінюють традиційну модель здійснення правосуддя, особливо в адміністративних судах, де значна частина спорів стосується публічно-правових відносин і контролю за діяльністю органів влади. При цьому саме адміністративне судочинство покликане забезпечувати прозорість та підзвітність публічної адміністрації.

Попри очевидний потенціал електронного правосуддя щодо підвищення відкритості судочинства, у практиці адміністративних судів спостерігається низка проблем: нерівномірність технічного забезпечення, неоднаковий рівень використання електронних сервісів, труднощі доступу до цифрових інструментів для окремих категорій осіб, загрози інформаційній безпеці й захисту персональних даних, недостатня прозорість алгоритмів автоматизованого розподілу справ тощо. Це ставить під сумнів реальну спроможність електронного правосуддя виконувати функцію дієвого інструменту реалізації принципу транспарентності саме в адміністративному судочинстві.

Проблематика транспарентності судової влади ґрунтовно розроблена у працях О. Овсяннікової, яка розглядає транспарентність як сукупність засобів і способів, що забезпечують поінформованість суспільства про діяльність судової системи, доступ до судових рішень та процедур [4, с. 229].

Сучасні аспекти транспарентності судової влади в умовах реформування аналізуються І. Андроновим, який наголошує на необхідності синхронного забезпечення відкритості судів, довіри суспільства та незалежності суддів [6, с. 128].

Безпосередньо транспарентність адміністративного процесу в контексті діджиталізації досліджує Т. Новікова, розкриваючи правові засади прозорості адміністративного судового процесу та вплив цифрових технологій на реалізацію цього принципу [7, с. 47].

Значний внесок у дослідження електронного суду зробив О. Бринцев, який запропонував комплексне бачення електронного судочинства як форми електронного урядування та окреслив його проблеми й перспективи [8, с. 23]. Теоретико-правові аспекти розвитку електронного правосуддя розкриває А. Коршун, акцентуючи увагу на трансформації процесуальних форм і викликах для гарантій прав людини [9, с. 22].

Сучасні публікації О. Олійничук та співавторів характеризують електронне правосуддя як елемент сучасної системи судочинства, підкреслюючи його зв'язок із доступністю й оперативністю розгляду справ [10, с. 142].

У європейському контексті дослідження Е. Sydorova, К. Piatyhora та інших присвячені європейським стандартам e-justice та стану їх імплементації в Україні. Вони підкреслюють, що серед ключових функцій e-justice у ЄС поряд із ефективністю й швидкістю розгляду справ перебуває саме забезпечення прозорості судових рішень і процедур [11, с. 114].

Водночас на перетині цих двох напрямів – доктрини транспарентності судової влади й концепції електронного правосуддя – дослідження здебільшого мають загальний характер і не зосереджуються на електронному правосудді як цілісному інструменті реалізації принципу

транспарентності саме в адміністративних судах. Ця наукова «ніша» обумовлює актуальність обраної теми.

Попри відсутність прямої фіксації терміна «транспарентність» у Конституції України та процесуальному законодавстві, його зміст впливає із сукупності засад судочинства, насамперед гласності й відкритості судового процесу, публічності судових рішень, мотивованості судових актів, забезпечення доступу до інформації про діяльність судів.

О. Овсяннікова визначає транспарентність судової влади як багатовимірну характеристику, що охоплює [4, с. 229]:

- відкритість процедур розгляду справ;
- доступність судових рішень і інформації про діяльність судів;
- зрозумілість та передбачуваність судової практики;
- ефективну комунікацію судової влади з суспільством

Т. Новікова, застосовуючи цю категорію до адміністративного процесу, наголошує, що транспарентність в умовах діджиталізації означає не лише формальну відкритість судових засідань, а й прозорість алгоритмів взаємодії суду з учасниками процесу через електронні сервіси, доступність електронних матеріалів справи, зрозумілість структури та логіки судових рішень для широкого кола адресатів [12, с. 50].

У площині адміністративного судочинства транспарентність має додатковий вимір: вона є однією з ключових гарантій контролю за публічною адміністрацією, оскільки саме через відкриті та передбачувані процедури розгляду адміністративних спорів формується довіра до здатності суду обмежувати дискрецію органів влади та захищати права особи.

У вітчизняній доктрині терміни «електронне правосуддя», «електронний суд», «електронне судочинство» використовуються не завжди однозначно. А. Коршун пропонує розглядати електронне правосуддя як комплексну систему застосування інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності судової влади, що охоплює як внутрішньоорганізаційні процеси (електронний документообіг, автоматизований розподіл справ), так і зовнішні сервіси взаємодії з учасниками процесу [13, с. 21].

О. Бринцев розглядає «Електронний суд» як форму реалізації концепції електронного урядування у сфері правосуддя, підкреслюючи, що йдеться не лише про автоматизацію окремих дій, а про якісну зміну моделі комунікації «суд – учасник процесу – суспільство» [8, с. 30].

У європейському праві e-justice розуміється як використання інформаційних технологій з метою розширення доступу до правосуддя, спрощення процедур, підвищення ефективності розгляду справ і забезпечення прозорості судових рішень. Дослідники наголошують, що серед функцій e-justice поряд із швидкістю та економічністю процесу виокремлюється функція забезпечення прозорості, зокрема через публікацію рішень, онлайн-реєстри, електронні комунікації з судами [11, с. 114].

Таким чином, електронне правосуддя доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах: 1) інструментальному – як набір технологічних рішень (системи, платформи, сервіси); 2) функціональному – як механізм реалізації базових принципів правосуддя, зокрема транспарентності, доступності та передбачуваності судочинства.

У сфері адміністративного судочинства України можна виокремити кілька ключових електронних інструментів, безпосередньо пов'язаних із реалізацією принципу транспарентності. Перша, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) та підсистема «Електронний суд».

Вони забезпечують електронний документообіг, подання процесуальних документів в електронній формі, обмін документами між судом і учасниками процесу, автоматизований розподіл справ, доступ до електронної справи.

Для принципу транспарентності це означає: можливість відстежувати рух адміністративної справи в режимі онлайн; доступ до інформації про призначення судового засідання, формування складу суду, процесуальні дії; зниження ризику «кабінетного» впливу на розподіл справ через прозорі, хоча й потребуючі додаткової відкритості, алгоритми.

Через персоналізовані електронні кабінети забезпечується комунікація з судом, надсилання процесуальних документів, отримання повісток і судових рішень, ознайомлення з

матеріалами справи. Це створює більш прозорий канал взаємодії, мінімізує залежність від «людського фактора» канцелярій, знижує ризики затримок та вибіркового інформування сторін.

Українська модель публікації судових рішень (на основі Єдиного державного реєстру судових рішень) у поєднанні з електронним правосуддям дає змогу забезпечити фактичну відкритість адміністративної юстиції для суспільства, наукової спільноти, журналістів, аналітиків.

С.А. Бондарчук відмічає, що для адміністративних справ це особливо важливо, оскільки рішення щодо оскарження актів органів влади, податкових повідомлень-рішень, рішень суб'єктів владних повноважень формують практику, яка має бути доступною та зрозумілою як самим органам, так і громадянам [14, с.6].

Як зазначає А.В. Кошман, поштовхом до широкого застосування дистанційного правосуддя стали пандемія COVID-19 та воєнний стан, коли фізична присутність учасників у залі суду часто є неможливою. Дистанційна участь у засіданнях, у тому числі в адміністративних справах, підвищує доступність судочинства і може посилювати транспарентність через розширення кола осіб, які можуть спостерігати за процесом. Водночас саме технічні засоби фіксації засідань (відеозапис, онлайн-трансляції) є ключовим елементом реалізації принципу гласності [15, с. 72].

Таким чином, на рівні інструментарію електронне правосуддя має суттєвий потенціал для реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів, адже забезпечує відкритість процедур, простежуваність усіх процесуальних дій та доступність інформації про хід і результати розгляду справ.

Проте варто додати, що поряд із позитивними ефектами електронне правосуддя породжує й низку ризиків, які безпосередньо стосуються транспарентності адміністративного судочинства.

Наприклад, значна частина учасників адміністративних спорів – це фізичні особи, суб'єкти малого й середнього бізнесу, мешканці сільських територій, для яких доступ до швидкісного інтернету, електронного цифрового підпису, належного технічного обладнання є проблемним. У таких випадках електронні інструменти транспарентності (онлайн-кабінет, відеоконференція, електронна справа) фактично доступні лише одній стороні – публічній адміністрації, що посилює дисбаланс процесуальних можливостей і створює загрозу формалізму транспарентності.

Дослідження С. Познякова, М. Вербіцької та інших фіксують проблему частих змін нормативного регулювання «Електронного суду», відсутності уніфікованого законодавчого визначення електронного правосуддя, неузгодженості між процесуальними кодексами й підзаконними актами [16, с. 297].

Зазначене створює ситуацію, коли саме правове підґрунтя електронних інструментів транспарентності є нестійким, що знижує рівень передбачуваності для учасників адміністративних процесів.

Висновки. Електронне правосуддя в Україні, зокрема в адміністративних судах, формується як складна система цифрових інструментів, що охоплює електронний документообіг, онлайн-кабінети, дистанційну участь у засіданнях, відкриті реєстри судових рішень та інші сервіси. У теоретичному й нормативному вимірах ці інструменти покликані реалізувати низку засад судочинства, серед яких особливе місце посідає принцип транспарентності.

Аналіз національної доктрини транспарентності судової влади та адміністративного процесу свідчить, що електронне правосуддя має значний потенціал для посилення прозорості адміністративного судочинства. Воно сприяє: 1) доступності інформації про хід і результати розгляду адміністративних справ; 2) відстежуваності процесуальних дій і рішень суду; 3) уніфікації та передбачуваності судової практики через відкриті бази рішень; 4) розширенню можливостей суспільного контролю за діяльністю судової влади.

Водночас наявні проблеми – цифрова нерівність, непрозорість алгоритмів, загрози кібербезпеці, нестабільність правового регулювання та складність інтерфейсів електронних сервісів – ставлять під сумнів повноту реалізації принципу транспарентності в діяльності адміністративних судів України. За відсутності системного, концептуально узгодженого підходу до електронного правосуддя існує ризик, що транспарентність залишатиметься переважно декларативною, а не фактичною.

Подальший розвиток електронного правосуддя в адміністративних судах має здійснюватися з опорою на: 1) нормативне закріплення транспарентності як галузевого принципу адміністративного судочинства; 2) кодифікацію й уніфікацію правового регулювання «Електронного суду» та ЄСПС; 3) підвищення відкритості алгоритмів і цифрових процесів; 4) зменшення цифрової нерівності; 5) забезпечення балансу між відкритістю та захистом персональних даних; 6) запровадження постійного моніторингу фактичної прозорості судової діяльності.

Реалізація цих напрямів дозволить перетворити електронне правосуддя з набору технічних рішень на справді ефективний інструмент реалізації принципу транспарентності в адміністративному судочинстві та зміцнить довіру суспільства до судової влади України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихомирова Є. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення в Україні. Наукові записки. Національний університет "Києво-Могилянська академія". 2002. № 2. С. 39–43.
2. Наливайко Л. Романов М. Поняття та ознаки транспарентності в контексті євроінтеграції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5 (21). С. 27-29.
3. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства: монографія. / Л. Р. Наливайко, В. М. Олійник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 192 с.
4. Овсяннікова О. Транспарентність судової влади: поняття та зміст. Вісник Академії правових наук України. 2008. № 4. С. 228–237.
5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 18.11.2025).
6. Андронов І. Транспарентність судової влади в умовах діджиталізації цивільного судочинства. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 127–133.
7. Новікова Т. Транспарентність адміністративного процесу в умовах діджиталізації. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2. С. 46–52.
8. В. Бринцев. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія / О. В. Бринцев. – Х. : Право, 2016. – 72 с. – (серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»).
9. Коршун А. Розвиток українського електронного правосуддя в контексті взаємодії суду та інститутів громадського суспільства: теоретико-правова характеристика. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 2. С. 20–24.
10. Олійничук О., Олійничук Р., Колесніков А. Електронне правосуддя як елемент сучасної системи судочинства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3. С. 141–147.
11. European legal standards of digitalization of the judiciary / E. Najafli et al. *Amazonia investiga*. 2024. No. 13. P. 113–127.
12. Новікова Т. Транспарентність адміністративного процесу в умовах діджиталізації. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2. С. 46–52.
13. Коршун А. Розвиток українського електронного правосуддя в контексті взаємодії суду та інститутів громадського суспільства: теоретико-правова характеристика. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 2. С. 20–24.
14. Бондарчук С. Гласність та відкритість судового процесу як гарантії доступу до правосуддя. *Вісник ХНУВС*. 2010. № 4. С. 6–11.
15. Кошман А. Перспективи застосування дистанційного правосуддя після пандемії covid-19. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2022. № 2. С. 71–76.
16. Позняков С., Гальона І., Медведська В. Правове регулювання «електронного суду»: особливості європейського та національного досвіду. *Наукові записки*. 2023. № 15. С. 296–301.